

УДК 631:331.522.4

DOI:10.32680/2409-9260-2022-7-296-17-22

ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Бочко О. Ю., доктор економічних наук, професор, професор кафедри маркетингу і логістики Національного університету «Львівська політехніка», м. Львів, Україна
e-mail: bochkoolena@ukr.net
ORCID ID: 0000-0003-3422-4654

***Анотація.** Мета статті - обґрунтування результатів дослідження розвитку сільських територій Закарпатської області в умовах євроінтеграційних процесів. Методика. У процесі дослідження використано: загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання; монографічні – для опрацювання фахових публікацій із зазначеної проблематики; логічний – для аналізу договорів співробітництва територіальних громад; статистичний та порівняльний – для аналітичних розрахунків сільських районів Закарпатської області за 2021р.; системного підходу – для внесення пропозицій щодо розвитку сільських територій. Результати. Досліджено сільські території Закарпатської області за 2021р. Обґрунтовано, що серед 9-ти укладених громадами Закарпатської області договорів співробітництва поширеними напрямками співробітництва є: спільні проекти та делегування повноважень в сферах надання соціальних, комунальних та туристичних послуг, покращення муніципального менеджменту в сфері архітектури.*

***Ключові слова:** сільські території, Закарпатська обл, співробітництво, територіальні громади, євроінтеграційні процеси.*

RESEARCH ON THE DEVELOPMENT OF RURAL AREAS TRANSCARPATHIAN REGION IN THE TERMS OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES

Bochko Olena, Doctor of Economics, Professor Department of Marketing and Logistics, Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine
e-mail: bochkoolena@ukr.net
ORCID ID: 0000-0003-3422-4654

***Abstract.** The article's purpose is to justify the research results on the development of rural areas of Zakarpattia Oblast in the context of European integration processes. In the research process, the following were used: general scientific and unique forms of scientific knowledge; monographic - for the development of professional publications on the specified issues; logical - for the analysis of cooperation agreements of territorial communities; statistical and comparative - for analytical calculations of rural districts of Zakarpattia Oblast for 2021; system approach - to make proposals for the development of rural areas. The rural areas of the Transcarpathian region for 2021 were studied. It was established that within the Zakarpattia region, the largest population is the Khust district with 267,333 people and an area of 3,180.3 km², and the smallest is Rakhiv district with 82,397 people and 1,843.7 km². It has been established that active work is being done toward strategic aspects of international cooperation within the Transcarpathian region. It is substantiated that among the nine cooperation agreements concluded by the communities of the Transcarpathian region, common areas of cooperation are joint projects and delegation of powers in the spheres of providing social, communal, and tourist services and improvement of municipal management in the field of architecture. Areas of concern remain education, information, and communication, IT technologies and other modern technologies, improvement of municipal administration, energy-saving infrastructure, prevention of artificial and other disasters, and introduction of energy-efficient technologies. Accordingly, there is a need to disseminate information about the possibilities of educational directions for developing territorial communities. From the beginning of 2022, 2 cooperation agreements of territorial communities have already been concluded, depending on the interested spheres of activity. The practical significance of the research results lies in the fact that the research results can be used in developing strategic directions for developing rural areas of the Transcarpathian region.*

***Key words:** rural areas, Transcarpathian region, cooperation, territorial communities, European integration processes.*

JEL Classification: O130, R110, O440.

Постановка проблеми. Сільські території знаходяться в досить кризовому соціально-економічному становищі та потребують інноваційних підходів, ефективних управлінських рішень та нового вектору розвитку. Через це сільські території є об'єктом вивчення сучасних практиків, науковців. В авторських доробках вчених описано стратегічні аспекти розвитку сільських територій та їх досвід в межах та за межами України, принципи соціально-економічного управління розвитком сільських територій, обґрунтовано фундаментальні

трансформаційні перетворення, пов'язані з реалізацією реформи децентралізації. Проте з плином часу змінюються підходи до вивчення проблем, обґрунтовано нові шляхи розвитку, запропоновано нові методики, змінюються чинники впливу. Відтак потребує детального вивчення питання розвитку сільських територій залежно від їх географічного розміщення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Висвітлення проблем сільського розвитку знайшли своє відображення в працях вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких Богуцький О., Бородіна О, Губені Ю., Готра В., Саблук П., Юрчишин В., Мантіно Ф., Гудвін М., Стокер Г. та ін. Зокрема саме поняття «сільські території» та теоретико-методологічні підходи розкрито в працях Єрмоленка В.М. [5] та Прокопи І. В. [10]. Науковці Губені Ю. Е. [2], Борщевський В.В. [11] здійснювали дослідження сільських територій в системі євроінтеграційних пріоритетів. Впродовж вивчення досліджуваних питань Андріюк М.В. [1] обґрунтовував фінансові підходи забезпечення розвитку сільських територій в умовах євроінтеграційних викликів. Вчені Антонюк Н. С. [16], Перхач О. Р. [16], Заяць Т. А [6] обґрунтовували підходи до розвитку сільських територій в межах реалізації реформи децентралізації. Малік М.І. обґрунтовував процес розвитку сільських територій в контексті забезпечення економічної стабільності держави [8]. Проблеми сільських територій в умовах COVID-19 розкрито Готрою В.В. [17].

Відокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Пропри наявність великої кількості наукових доробок, теоретико-методологічних підходів до розвитку сільських територій потребують більшої уваги проблеми розвитку сільських територій в розрізі регіонів. Зокрема в статті досліджено розвиток сільських територій Закарпатської області.

Мета дослідження. Метою статті є обґрунтування результатів дослідження розвитку сільських територій Закарпатської області в умовах євроінтеграційних процесів. У процесі дослідження використано: загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання; монографічні – для опрацювання фахових публікацій із зазначеної проблематики; логічний – для аналізу договорів співробітництва територіальних громад; статистичний та порівняльний – для аналітичних розрахунків сільських районів Закарпатської області за 2021р.; системного підходу – для внесення пропозицій щодо розвитку сільських територій.

Основний матеріал. У Закарпатській області переважає сільське населення (постійне) 63,1 % при 30,7 % по Україні. За роки незалежності змінилося співвідношення площі сільськогосподарських угідь на користь господарств населення, розмір землеволодіння яких зріс більше ніж у шість разів [4].

Станом на 1.01.2022 р. із 6 адміністративних районів Закарпатської області найбільшим за кількістю населення є Хустський район з кількістю – 267333 осіб та площею 3180,3 км², а найменший - Рахівський район з кількістю – 82397 осіб та 1843,7 км² (табл. 1).

Таблиця 1

Загальна характеристика сільських територій Закарпатської області за 2021 р.

Назва	Кількість населення, в межах сільських територій району, осіб	Площа сільських територій району, км ²	Кількість населених пунктів сільських територій району
Ужгородський район	239987	2278,3	117
Берегівський район	242858	1624,6	114
Тячівський район	149393	1709,5	55
Хустський район	267333	3180,3	143
Рахівський район	82397	1843,7	26
Мукачівський район	252616	2056,5	142

Джерело: складено за даними [19]

Загалом площа Закарпатської області становить 12777 км², кількість населення - 1253791 од. та нараховує 64 територіальних громади.

За дослідженням Сторонянської І. З., Залуцького І. Р., Патицької Х. О. більш розвинені переважно сільські території Ужгородського району, перехідні переважно сільські території, або дискретні переважно сільські території знаходяться в одному районі – Виноградівському

райони, занепадаючі переважно сільські території, як вкрай проблемні знаходяться у Берегівському та Мукачівському районах [14].

Сільськогосподарське виробництво в області має свою специфіку та особливості, оскільки область є малоземельною. Крім того, для області характерна вертикальна зональність (виділяють низинну, передгірську та гірську підзони), дві третини території займають гори. Усе це обмежує можливості збільшення виробництва сільськогосподарської продукції.

В області активно розвиваються сільські територіальні громади. Одна із передових є Полянська сільська територіальна громада, яка змогла підписати договори міжмуниципального співробітництва із 16-ма довколишніми громадами щодо створення сміттесортувального заводу на 80 робочих місць. Обсяг інвестицій у будівництво складає 12 млн євро, з яких 9 млн євро фінансують німецькі інвестори, а решта 3 млн євро повинні надійти через субвенцію на соціально-економічний розвиток [13]. Синевирська громада також одна із прогресуючих. В її межах функціонує туристично-інформаційний центр та онлайн-сервіс, завдяки якому турист зможе детально спланувати свій відпочинок: забронювати готелі, замовити послуги і онлайн-сервіс планування та загалом згенерувати програму відпочинку. Активно розвивається Вільховецька територіальна громада, зокрема в межах якої Вільховецький ЦНАП є одним із найкращих сільських центрів в Україні, а збудований стадіон відповідає стандартам УЄФА [9].

Важливу роль у розвитку Закарпатської області відіграє Договір про співробітництво територіальних громад у формі реалізації спільного проекту щодо розвитку туризму «ГУЦУЛ ЕТНОС» (суб'єкти співробітництва: Ясінянська селищна рада, Богданівська сільська рада, Яремчанська міська рада Івано-Франківська обл., Поляницька сільська рада Івано-Франківська обл., Ворохтянська селищна рада Івано-Франківська обл., Зеленська сільська рада Івано-Франківська обл., Верховинська селищна рада Івано-Франківська обл., Кутсяка селищна рада Івано-Франківська обл., Космацька сільська рада Івано-Франківська обл., Вижницька міська рада Чернівецька обл., Косівська міська рада Івано-Франківська обл., Коломийська міська рада Івано-Франківська обл., Надвірнянська міська рада Івано-Франківська обл.). Результатом укладеного договору є зростання кількості суб'єктів співробітництва в межах договору.

Крім того, 1 червня 2022 року Закарпатська область стала партнером Проєкту USAID «Підвищення ефективності роботи та підзвітності органів місцевого самоврядування» («ГОВЕРЛА»), що дає можливість розвитку в напрямі впровадження важливих та корисних ініціатив для населення, а також забезпечить зменшення навантаження на територіальні громади.

В межах проєкту USAID «ГОВЕРЛА», до якого залучені Міжгірська селищна територіальна громада, Полянська сільська територіальна громада, Ясінянська селищна територіальна громада ведеться активна робота щодо укладання договорів про співробітництво та реалізацію спільних проєктів. Розподіл договорів співробітництва в розрізі сфер діяльності по роках ініціювання та складання договорів співробітництва громад по сферам, укладених між громадами протягом 2017-2022 років подано на рис. 1.



Рис. 1. Розподіл договорів співробітництва територіальних громад за сферами, укладених між громадами протягом 2017-2022 років*

Джерело: складено автором за даними [7]

Відтак можемо спостерігати активність громад Закарпатської області за всі роки існування в Україні законодавства про співробітництво територіальних громад. Відмітимо різні строки виконання укладених договорів. Приміром, апробування механізму співробітництва в Закарпатській області почалось з 2-х договорів ще у 2016-2017 роках. Найбільша активність щодо укладання договорів спостерігається в 2021 році (3 договори), при цьому у 2018 та у 2020 роках спостерігається відсутність договорів (рис. 2).

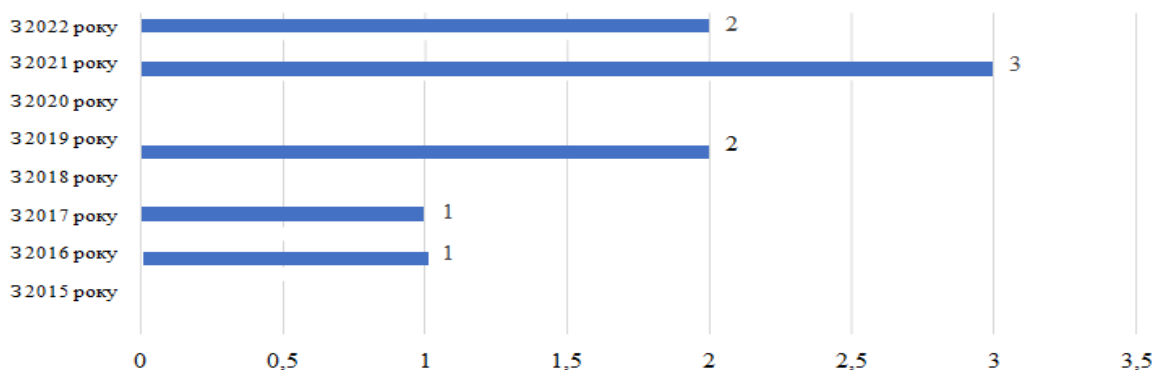


Рис. 2 Кількість договорів відповідно терміну початку реалізації договору про співробітництво територіальних громад

Джерело: [7]

Серед 9-ти укладених громадами Закарпатської області договорів співробітництва поширеними напрямками співробітництва є: спільні проекти та делегування повноважень в сферах надання соціальних, комунальних та туристичних послуг, покращення муніципального менеджменту в сфері архітектури. Проблемними залишаються напрями: освіти, інформаційно-комунікативних, ІТ-технологій та інших сучасних технологій покращення муніципального менеджменту, а також поліпшення енергозбереження інфраструктури, запобігання техногенним та іншим катастрофам та запровадження енергоефективних технологій. Відповідно виникає потреба в поширенні інформації щодо можливостей освітніх напрямів розвитку територіальних громад.

Відмітимо, що в межах Закарпатської області активна робота ведеться в напрямі стратегічних аспектів міжнародного співробітництва. Зокрема, розроблені та прийняті наступні нормативно-правові документи: Регіональна стратегія розвитку Закарпатської області на період 2021-2027 років та затверджено План заходів із її реалізації у 2021-2023 роках, Програма проведення обласного конкурсу проектів місцевого розвитку Закарпатської області на 2020 – 2022 роки, в межах яких одним з пріоритетних напрямів є розвиток міжнародного співробітництва з країнами-сусідами.

Висновки. Отже, Закарпатська область стимулює розвиток сільських територій в напрямі євроінтеграційних процесів, через залучення представників територіальних громад до різноманітних програм розвитку регіону. Зокрема позитивним є учать територіальних громад Закарпатської області у проекті USAID «ГОВЕРЛА», основна мета якого зміцнення спроможності органів місцевого самоврядування та активізацію залучення громадськості на всіх рівнях. Це, в свою чергу, забезпечить інституційну підтримку, планування розвитку територій та управління земельним ресурсами, місцевий економічний розвиток, співробітництво між територіальними громадами, удосконалення надання послуг, залучення мешканців до процесів прийняття рішень у межах сільських територій.

З початку 2022р. вже укладено 2 договори співробітництва територіальних громад залежно від зацікавлених сфер діяльності. Договори забезпечать можливість та перспективи реалізації в Україні європейської ідеї транскордонного співробітництва в контексті євроінтеграції, реалізацію умов транскордонного співробітництва як драйвера сільського розвитку територіальних громад Закарпатської області.

Перспективами подальших пошуків у даному науковому напрямку є аналізування результатів укладених договорів про співробітництво територіальних громад

Список літератури

1. Андріюк М.В. Фінансове забезпечення розвитку сільських територій в умовах євроінтеграційних викликів. *Глобальні та національні проблеми економіки*. URL: <http://global-national.in.ua> (дата звернення: 12.09.2022).
2. Губені Ю. Розвиток сільських територій: деякі аспекти європейської теорії і практики. *Економіка України*. 2007. № 4. С. 62–70.
3. Державна служба статистики України URL: <http://ukrstat.gov.ua/.archive/7-2015/135.pdf> (дата звернення: 12.09.2022).
4. Економіка АПК. Закарпатська обласна військова адміністрація URL: <https://carpathia.gov.ua/diyalnist/agropromislovist/ekonomika-apk> (дата звернення: 12.09.2022).
5. Єрмоленко В.М. Особливості формування категорії «сталий розвиток сільських територій» URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=201> (дата звернення: 12.09.2022).
6. Заяць Т. А. Розвиток сільських поселень України в умовах децентралізації: можливості та ризики. *Демографія та соціальна економіка*. 2017. 3. 48-60. URL: <http://nbu> (дата звернення: 12.09.2022).
7. Звіт за результатами експертного аналітичного дослідження питань співпраці громад Закарпатської області URL: <https://decentralization.gov.ua> (дата звернення: 12.09.2022).
8. Малік М.Й. До питання сталого розвитку сільських територій. *Економіка АПК*. 2008. № 5. С. 51-55.
9. Представники програми U-LEAD з Європою допомагають Вільховецькій громаді у модернізації нового приміщення ЦНАП URL: <https://vilhovecka.gromada.org.ua/news/1564475239> (дата звернення: 12.09.2022).
10. Прокопа І. Сільські території України: дослідження і регулювання розвитку. *Економіка України*. 2007. № 6 (547). С. 50-59
11. Розвиток сільських територій в системі євроінтеграційних пріоритетів України: монографія. НАН України. Ін-т регіональних досліджень; наук. ред. В.В. Борщевський. Львів, 2012. 216 с.
12. Саблук П.Т. Розвиток сільських територій в контексті забезпечення економічної стабільності держави. Соціально-економічні проблеми розвитку українського села і сільських територій: матер. VII річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників. К., 2005. 19 с.
13. Синяк Д. Міжмуніципальне диво. 16 громад Закарпаття разом будують сміттесортувальний завод URL: <https://decentralization.gov.ua/news/14600> (дата звернення: 12.09.2022).
14. Сторонянська І. З., Залуцький І. Р., Патицька Х. О Сільські території в Україні: практика ідентифікації та інструменти розвитку: науковоаналітична доповідь. Львів, ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. Долишнього НАН України». 2021. 137 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»)
15. Юрчишин В.В. Сільські території як системоутворюючі фактори розвитку аграрного сектора економіки. *Економіка АПК*. 2005. №3(125). С. 3-10.
16. Antoniuk N., Perkhach O. & Bochko O. Decentralization of rural areas through publicprivate partnership. *Scientific Papers: Management, Economic Engineering in Agriculture & Rural Development*, 2021. Vol. 21, Issue 1, P. 55-65.
17. Hotra V. Using a sharing-platform to prevent a new outbreak of COVID-19 pandemic in rural areas. *Global J. Environ. Sci. Manage.* 2021. 7(2): 155-170.
18. Stocker G. "Public-private partnerships and urban governance", in *Partners in Urban Governance: European and American experiences*, ed. G. Stocker, pag. Mac Millan, London 1997. P. 1-21.
19. Децентралізація в Україні. URL: <http://decentralization.gov.ua/region> (дата звернення: 12.09.2022).

References

1. Andriiuk M.V. (2015) Finansove zabezpechennia rozvytku silskykh terytorii v umovakh yevrointehratsiinykh vyklykiv. Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky. [in Ukrainian] (accessed September 12, 2022).
2. Hubeni Yu. (2007) Rozvytok silskykh terytorii: deiaki aspekty yevropeiskoi teorii i praktyky. *Ekonomika Ukrainy*. No 4. P. 62–70.
3. Derzhavna sluzhba statystryky Ukrainy Retrieved from: <http://ukrstat.gov.ua/archive/7-2015/135.pdf> [in Ukrainian] (accessed September 12, 2022).
4. *Ekonomika APK. Zakarpatska oblasna viiskova administratsiia* Retrieved from: <https://carpathia.gov.ua/diyalnist/agropromislovist/ekonomika-apk> [in Ukrainian] (accessed September 12, 2022).
5. Iermolenko V.M. (2010) Osoblyvosti formuvannia katehorii «stalyi rozvytok silskykh terytorii». Retrieved from: <http://www.dy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=201> [in Ukrainian] (accessed September 12, 2022).
6. Zaiats T. A. (2017). Rozvytok silskykh poselen Ukrainy v umovakh detsentralizatsii: mozhlyvosti ta ryzyky. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*. 3. . P. 48-60. Retrieved from: <http://nbu> [in Ukrainian] (accessed September 12, 2022).
7. Zvit za rezultatamy ekspertnoho analitychnoho doslidzhennia pytan spivpratsi hromad Zakarpatskoi oblasti Retrieved from: <https://decentralization.gov.ua> [in Ukrainian] (accessed September 12, 2022).
8. Malik M.I. (2008) Do pytannia staloho rozvytku silskykh terytorii. *Ekonomika APK*. No 5. P. 51-55.
9. Predstavnyky prohramy U-LEAD z Yevropoiu dopomahaiut Vilkhovetskii hromadi u modernizatsii novoho prymishchennia TsNAP Retrieved from: <https://vilhovecka.gromada.org.ua/news/1564475239> [in Ukrainian] (accessed September 12, 2022).
10. Prokopa I. (2007) Silski terytorii Ukrainy: doslidzhennia i rehuliuвання rozvytku. *Ekonomika Ukrainy*. № 6 (547). С. 50-59
11. Borshchevskiy V.V. (2012) Rozvytok silskykh terytorii v systemi yevrointehratsiinykh priorytetiv Ukrainy: monohrafiia. NAN Ukrainy. In-t rehionalnykh doslidzhen; nauk. red.. Lviv, 2012. 216 с.
12. Sabluk P.T. (2005). Rozvytok silskykh terytorii v konteksti zabezpechennia ekonomichnoi stabilnosti derzhavy. *Sotsialno-ekonomichni problemy rozvytku ukrainskoho sela i silskykh terytorii: mater. VII richnykh zboriv Vseukrainskoho konhresu vchenykh ekonomistiv-ahrarykiv K.*, 19 с.
13. Syniak D. (2022) Mizhmunitsypalne dyvo. 16 hromad Zakarpattia razom buduut smittiesortovalnyi zavod Retrieved from: <https://decentralization.gov.ua/news/14600>. [in Ukrainian] (accessed September 12, 2022).
14. Storonianska I. Z., Zalutskiy I. R., Patytska Kh. O. (2021). Silski terytorii v Ukraini: praktyka identyfikatsii ta instrumenty rozvytku: naukovooanalychna dopovid. Lviv, DU «instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M. Dolishnoho NAN Ukrainy».137 p. (Seriia «Problemy rehionalnoho rozvytku»)
15. Iurchyshyn V.V. (2005). Silski terytorii yak systemoutvoriuiuchi faktory rozvytku ahrarynoho sektora ekonomiky. *Ekonomika APK*. No3 (125). P. 3-10.
16. Antoniuk N., Perkhach O. & Bochko O. (2021). Decentralization of rural areas through publicprivate partnership [Decentralization of rural areas through publicprivate partnership]. *Scientific Papers: Management, Economic Engineering in Agriculture & Rural Development*, 21(1). Vol. 21, Issue 1, P. 55-65.
17. Hotra V. (2021) Using a sharing-platform to prevent a new outbreak of COVID-19 pandemic in rural areas [Using a sharing-platform to prevent a new outbreak of COVID-19 pandemic in rural areas]. *Global J. Environ. Sci. Manage.* 7(2): 155-170. DOI: 10.22034/gjesm.2021.02.01.
18. Stocker G. (1997): “Public-private partnerships and urban governance”, in *Partners in Urban Governance: European and American experiences*, ed. G. Stocker, pag. 1-21, Mac Millan, London
19. Decentralization in Ukraine. Retrieved from: <http://decentralization.gov.ua/region> [in Ukrainian] (accessed September 12, 2022).

Стаття надійшла до редакції 13.08.2022

Прийнята до публікації 19.08.2022